

מיכאל שלו ועמיד סעאבנה

"אי־שוויון בעידן של שילוב כלכלי:
אזרחים פלסטינים ואזרחים יהודים, 2001-2019"

בתוך

שילוב מתוך הפרדה:
האזרחים הפלסטינים בישראל בכלכלה הניאו־ליברלית

עורך: מיכאל שלו

מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2024

נספח מתודולוגי

מכון ון ליר בירושלים

THE VAN LEER JERUSALEM INSTITUTE

معهد فان لير في القدس

במחקר המוצג כאן קישרנו בין נתונים מינהליים שנתיים בנושאי השכלה, תעסוקה, שכר וחודשי עבודה לבין נתונים ברמת הפרט מסקר מפקד האוכלוסין 2008. סקר זה נעשה בקרב מדגם מאוכלוסיית המפקד – כ-20% ממשקי הבית בישראל – והוא כולל נתונים ברמת הפרט מיותר ממיליון נסקרים מכל הגילים ממשקי בית אלו. הנסקרים בסקר המפקד שימשו לנו "קבוצת בסיס", כלומר קבוצת האנשים שאליה קישרנו את הנתונים המינהליים השנתיים. הנתונים המינהליים השנתיים עקבו אחר קבוצה זו קדימה, עד לשנת 2019, ואחורה, עד לשנת 2001. סקר מפקד 2008 היה מקור המידע שלנו על הגיל, המגדר, הלאום ומקום המגורים של אוכלוסיית הבסיס. הקישור בין הנתונים המינהליים ובין סקר המפקד נעשה בידי צוות חדר המחקר של הלמ"ס.

שאר הנתונים שניתחנו הופקו מבסיסי נתונים ממשלתיים שנאספים ונשמרים לצורך ניהול מס הכנסה, הביטוח הלאומי ומערכת החינוך. נתונים אלו הם החלופה לנתונים שנשאבים מתוך סקרים ומפקדים תקופתיים שמבצעת הלמ"ס. נתונים מינהליים כאלה מספקים מדגמים גדולים הרבה יותר, והאינדיקטורים שלהם לרוב מדויקים ומהימנים יותר. עם זאת, אף שרשימת האינדיקטורים שאפשר לאסוף ממקורות מינהליים בישראל הולכת וגדלה, היא עדיין קטנה יחסית לנתוני הסקרים. כאמור בגוף המאמר, מחקרנו הוגבל למה שהגדרנו "הזרם המרכזי" של החברה הערבית והחברה היהודית. הוא לא כלל שלוש קבוצות שהפוטנציאל שלהן לקידום כלכלי הוא נמוך, וכך גם ההסתברות שייכללו ברשימות תעסוקה ושכר רשמיות – אם בשל מעמדם האזרחי (פלסטינים במזרח ירושלים וגם אזרחים פלסטינים באזור הדרום, בייחוד בדואים שחיים בכפרים לא מוכרים), ואם בשל סגנון החיים שלהם (יהודים חרדים).¹ מחקרנו גם לא כלל אנשים שנולדו מחוץ לישראל והגיעו לארץ אחרי גיל 16, ואנשים שנפטרו אחרי שנת 2008.

אשר לנתונים מינהליים על רמת ההשכלה, יש להוסיף כי בשנת 2008 ערכו הרשויות המוסמכות שינויים מסוימים ברישומים המינהליים של רמות ההשכלה. השתדלנו מאוד להתאים את הנתונים משנים קודמות לאלה שנוצרו באמצעות המערכת החדשה החל משנת 2008, וכן נמנענו מלדווח על מגמות שעלולות להטעות עקב חוסר עקביות. נעיר כי חלק מן האינדיקטורים ההשכלתיים מכילים

1. שלוש האוכלוסיות שלא נכללו במחקר זוהו על פי יישוב המגורים שלהן (ערבים במזרח ירושלים או באזור הדרום), או האזור הסטטיסטי שבו הם גרים (חרדים). בהתאם לנוהל של הלמ"ס, אוור חרדי הוגדר על פי חלקן של המפלגות החרדיות בקולות הבחירות בבחירות 2009. לפרטים ראו ישראלה פרידמן, "שיטות מדידה ואמידת גודלה של האוכלוסייה החרדית בישראל", הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מרץ 2011.

ערכים חסרים רבים. למשל, הערכנו שמספר הערכים החסרים במשתנה "תחום התמחות" הוא גדול מדי, ולכן החלטנו שלא לנתח מגמות במשתנה זה. בניתוחים שהתייחסו לשיעורי התעסוקה הגדרנו שלוש קבוצות של מועסקים: שכירים, עצמאים ו"מעורבים", כלומר אנשים שעבדו בשתי צורות התעסוקה במהלך השנה הרלוונטית. המגמות בחלקם של העצמאים והמעורבים בקרב כלל המועסקים חולקו על פי מגדר, לאום והשכלה, והן מוצגות בתרשים נ-1 בנספח התרשימים בגוף המאמר. לאורך תקופת המחקר שלנו היה מיעוט לא קטן של גברים, הן יהודים הן ערבים, שעבדו כעצמאים. אולם אי-יודאות באשר לדיוק בהכנסות של העצמאים (כפי שהן דווחו על ידם לרשויות המס) הביאה אותנו להחליטה שלא לכלול את העצמאים או המעורבים בניתוח ההכנסה מעבודה. מרבית הניתוחים של שיעורי התעסוקה אינם כוללים אנשים שהועסקו בתעסוקה "שולית", כלומר מי שעבדו במשך פחות מארבעה חודשים בשנה מסוימת ו/או השתכרו פחות מרבע מן השכר החודשי החציוני באותה השנה (מה שעשוי להצביע על היקף משרה נמוך מאוד ו/או על אי-רציפות בתעסוקה). מידת התעסוקה השולית בפילוח לפי לאום, מגדר והשכלה מתוארת בלוח 1 בגוף המאמר ונדונה שם.

אחרי ביצוע ההגדרות והסינונים האלה מנה המדגם שלנו, לצורך ניתוחי השכר (אשר הוגבלו לקבוצת הגיל 25-54), 292,301 גברים ונשים בשנת 2008. היות שבישראל השנתונים הצעירים גדולים יותר במספרם מן השנתונים המבוגרים יותר, בשנת 2019 הסתכם המדגם של בני 25-54 ב־367,018 גברים ונשים (גידול של 26%), לעומת 256,812 גברים ונשים בשנת 2001 (88% ממדגם 2008). פרטים נוספים על גודלם של המדגמים מוצגים להלן.

נוסף על היתרון של גודל המדגם היה לבסיס הנתונים שלנו עוד יתרון בהשוואה לחלופות המבוססות על סקרים: הזמינות של נתונים שנתיים שנאספו במשך כמעט שני עשורים, שבמהלכם, למיטב ידיעתנו, לא חלו שינויים מתודולוגיים כלשהם במדידת המשתנים העיקריים – תעסוקה ושכר. המידע הזה נוצר באמצעות דיווח חובה של המעסיקים לרשויות המס והביטוח הלאומי. מחקרים שעשו חוקרים של הביטוח הלאומי ושל משרד האוצר מספקים מידע מאלף על ההבדלים בין הנתונים של הלמ"ס ושל גופים מינהליים במה שנוגע לתעסוקה ולשכר.² לדוגמה, הדוח

2. דניאל גוטליב ואסתר טולדנו, "תעסוקה ושכר בישראל באוכלוסיות נבחרות", האגף לתכנון ופיתוח, המוסד לביטוח לאומי, 2014; משרד האוצר, "תעסוקה והכנסה מעבודה: ניתוח נתוני ביטוח לאומי", סקירה כלכלית שבועית, אגף הכלכלן הראשי, משרד האוצר, 24 ביוני 2018.

שהפיק אגף הכלכלן הראשי, בתוספת תוצאות מפורטות שסיפק ברוב אדיבותו אחד מכותביו, כפיר בץ, מראה שבשנים 2012-2016 ניפחו סקרי הלמ"ס את פערי התעסוקה והעריכו בחסר את פערי השכר בין ערבים ליהודים. הדבר נכון לגברים ולנשים כאחד.

לוח נ-1 להלן מראה את גודל המדגם שלנו לפי הצטלבויות של לאום, מגדר והשכלה ב־2008 ובמועדי ההתחלה (2001) והסיום (2019) של תקופת המחקר. הנתונים מתייחסים לכלל האוכלוסייה, כלומר גם המועסקים וגם הלא־מועסקים (וללא ההגבלה של גילי העבודה העיקריים). מדגם זה שימש אותנו בחישוב שיעורי התעסוקה וההתפלגויות של רמות ההשכלה.

לוח נ-2 להלן מציג את מספר השכירים הלא שוליים בשנים 2001, 2008 ו־2019, לפי הצטלבויות של לאום, מגדר והשכלה. הניתוח של האי־שוויון בשכר בקרב שכירים שאינם עובדים שוליים התבסס על המדגמים הללו.

ניתוח השנתונים הסתמך על השוואה של ארבעה שנתונים נפרדים אשר הוגדרו לפי שנת ההגעה לגילים 25-29, שנחשב לטווח הגילים המייצג את תחילת הקריירה בשוק העבודה. השנתון הראשון הוא קבוצת האנשים אשר הגיעו לגילים אלו בשנת 2000 (כלומר, בשנת 2000 הם היו בתחילת הקריירה שלהם). זהו השנתון המבוגר ביותר מכל השנתונים, ויכולנו לצפות בו לאורך כל תקופת המחקר, בשנים 2001-2019. השנתון השני הגיע לגילים 25-29 בשנת 2005, והוא נבחן בטווח השנים 2005-2019. השנתון השלישי הגיע לגילים 25-29 בשנת 2010 ונבחן בטווח השנים 2010-2019. השנתון הרביעי והצעיר ביותר הגיע לגילים 25-29 בשנת 2015 ונצפה במשך ארבע שנים בלבד, 2015-2019. לוח נ-3 להלן מציג את מספר השכירים הלא שוליים בכל שנתון, בכל אחת מהשנים 2001, 2005, 2010 ו־2015. מספר הנחקרים בכל שנתון מוצג עבור שמונת הצירופים של לאום, מגדר והשכלה שנבחנו בניתוח.

גודלו של שנתון כלשהו אינו קבוע לאורך מהלך חייו. הוא יכול להשתנות בגלל מוות או הגירה, אך בבסיס הנתונים ששימש אותנו היו המקרים האלה נדירים יחסית. ואולם, כפי שמראה לוח נ-3, עם התבגרותם של חברי השנתונים גדל מספרם של בעלי התואר האקדמי, ואילו מספרם של חסרי התואר האקדמי ירד.

לוח נ-1

גודל המדגמים של כלל האוכלוסייה, לפי לאום, מגדר והשכלה, שנים נבחרות
(במספרים מוחלטים)

2019	2008	2001	
5,166	3,496	2,600	גברים ערבים בעלי תואר אקדמי
31,877	24,765	20,656	גברים ערבים ללא תואר אקדמי
8,603	3,483	1,609	נשים ערביות בעלות תואר אקדמי
26,914	24,185	21,386	נשים ערביות ללא תואר אקדמי
48,586	32,021	24,599	גברים יהודים בעלי תואר אקדמי
99,649	84,375	78,536	גברים יהודים ללא תואר אקדמי
68,273	43,213	30,914	נשים יהודיות בעלות תואר אקדמי
77,950	76,763	76,512	נשים יהודיות ללא תואר אקדמי

לוח נ-2

גודל המדגמים של שכירים לא שוליים, לפי לאום, מגדר והשכלה, שנים נבחרות
(במספרים מוחלטים)

2019	2008	2001	
3,742	2,333	1,744	גברים ערבים בעלי תואר אקדמי
20,434	14,654	10,831	גברים ערבים ללא תואר אקדמי
7,246	2,938	1,342	נשים ערביות בעלות תואר אקדמי
11,297	5,450	4,090	נשים ערביות ללא תואר אקדמי
33,983	22,479	17,042	גברים יהודים בעלי תואר אקדמי
61,122	51,131	46,010	גברים יהודים ללא תואר אקדמי
53,135	34,249	24,809	נשים יהודיות בעלות תואר אקדמי
52,881	49,611	46,307	נשים יהודיות ללא תואר אקדמי

לוח נ-3

גודל המדגמים של מקבלי שכר לא שוליים בכל שנתון, לפי לאום, מגדר והשכלה,
שנים נבחרות (במספרים מוחלטים)

שנתון	2001	2005	2010	2015	
2000	369	615	643	705	גברים ערבים בעלי תואר אקדמי
2005		419	693	756	
2010			743	885	
2015				888	
2000	5,067	4,805	4,780	4,716	גברים ערבים ללא תואר אקדמי
2005		5,192	4,897	4,839	
2010			5,213	5,072	
2015				6,350	
2000	389	675	716	790	נשים ערביות בעלות תואר אקדמי
2005		744	1,039	1,149	
2010			1,427	1,604	
2015				1,992	
2000	4,985	4,693	4,652	4,587	נשים ערביות ללא תואר אקדמי
2005		4,805	4,508	4,397	
2010			4,028	3,851	
2015				4,946	
2000	3,551	7,129	7,386	7,870	גברים יהודים בעלי תואר אקדמי
2005		2,860	8,373	9,501	
2010			5,269	11,069	
2015				5,542	
2000	17,610	13,974	13,719	13,235	גברים יהודים ללא תואר אקדמי
2005		20,448	14,918	13,791	
2010			22,367	16,567	
2015				25,153	
2000	6,556	9,129	9,358	9,959	נשים יהודיות בעלות תואר אקדמי
2005		6,868	11,381	12,234	
2010			10,060	14,571	
2015				11,585	
2000	15,437	12,820	12,591	11,990	נשים יהודיות ללא תואר אקדמי
2005		16,809	12,290	11,436	
2010			16,759	12,245	
2015				17,217	